

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Стаття присвячена аналізу поняття «інклюзивна освіта» як соціально-педагогічного феномену. На сучасному етапі розвитку соціуму інклюзивна освіта як центральна педагогічна умова успішності кожної дитини має свою чітко окреслену цінність. Вона заснована на ідеях включення дітей з особливими освітніми потребами до масових навчальних закладів. Інклюзивна освіта передбачає доступне для усіх якісне навчання, виховання, розвиток і задоволення індивідуальних освітніх потреб. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, яка забезпечує рівне ставлення до усіх, але створює особливі умови для дітей, які мають особливі освітні потреби. Інклюзивна освіта може підтримати таких дітей у навчанні і досягненні успіху, що дасть шанси і можливості для поліпшення їх життя.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, спеціальна освітня система, загальна освітня система, соціальна адаптація, соціалізація, соціально-педагогічний феномен, інноваційні підходи, інклюзивна освіта.

ІНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

Статья посвящена анализу понятия «инклюзивное образование» как социально-педагогического феномена. На современном этапе развития социума инклюзивное образование как основное педагогическое условие успешности каждого ребенка имеет свою четко очерченную ценность. Оно основано на идеях включения детей с особыми образовательными потребностями в массовые учебные заведения. Инклюзивное образование предполагает доступное для всех качественное обучение, воспитание, развитие и удовлетворение индивидуальных образовательных потребностей. В основу инклюзивного образования положена идеология, которая исключает любую дискриминацию детей, которая обеспечивает равное отношение ко всем, но создает особые условия для детей, имеющих особые образовательные потребности. Инклюзивное образование может поддержать таких детей в обучении и достижении успеха, что даст шансы и возможности для улучшения их жизни.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, специальная образовательная система, общая образовательная система, социальная адаптация, социализация, социально-педагогический феномен, инновационные подходы, инклюзивное образование.

INCLUSIVE EDUCATION AS SOCIAL AND PEDAGOGICAL PHENOMENON

The article analyzes the concept of "inclusive education" as social and pedagogical phenomenon. Being a major condition for the success of teaching every child, inclusive education is of well-defined value. Recently various innovative approaches to teaching children with special educational needs have been suggested. Inclusive education is one of them. It is based on the ideas of enrolling children with special educational needs for comprehensive schools. Inclusive education provides equal access to education and development. Besides it meets individual educational needs. Though social adaptation of children with special needs, psychological and physical in particular, is not well developed in the existing system of special education. The adaptation of children with special educational needs to an adult life is developed much better in comprehensive schools rather than in special schools. The difference in acquiring social experience has become obvious.

The inclusive education is based on the ideas of excluding any discrimination against children and ensuring equal attitude to all people. This creates exclusive conditions for children with special educational needs. Practice shows that any classical educational system loses some children. Since it is not ready and able to meet children's educational needs. It's important to realize that it's not children who fail, but the system by eliminating them. Inclusive education can

also support these children in their learning and achieving success. This will give chances and opportunities to improve their lives.

To address the problems at various stages of scientific research the following theoretical methods were used: retrospective comparative analysis of philosophical, psychological, pedagogical and methodological literature, thesis papers to ascertain the state of elaboration of the studied problems; ordering, synthesis, generalization.

The analysis of the concept of "inclusive education" as social and pedagogical phenomenon raised the necessity for further study of such key notions as "inclusive education", "inclusive learning environment" as well as their relationship and succession.

Key words: children with special educational needs, special education system, the general education system, social adaptation, socialization, social and pedagogical phenomenon, innovative approaches, inclusive education.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку соціуму інклюзивна освіта як центральна педагогічна умова успішності кожної дитини у дорослому житті має свою чітко окреслену цінність. Цей факт обумовлений потужним потенціалом будь-якого навчально-виховного процесу, що дозволяє досягнути всебічного розвитку особистості дитини, її успішної соціалізації, розвитку пізнавальних можливостей і ціннісних орієнтацій.

Актуальність дослідження. Збільшення кількості дітей з психофізичними порушеннями привертає увагу держави і науковців до їхніх нагальних проблем. Стратегічна мета державної освітньої політики – підвищення доступності якісної освіти, яка відповідає вимогам інноваційного розвитку економіки, сучасним потребам суспільства і кожного громадянина, – пов'язана зі створенням такого освітнього середовища, яке б забезпечувало успішну соціалізацію усіх дітей незалежно від їх психофізичного стану і розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню інклюзивної форми освіти в Україні присвячені наукові дослідження В. Бондара, Е. Данілавичюте, Т. Дегтяренко, В. Засенка, А. Колупаєвої, С. Миронової, Н. Назарової, Т. Сак, В. Синьова, Н. Софій, О. Таранченко та інших. У їх працях зазначається, що українське суспільство усвідомило необхідність визнання права осіб з особливими освітніми потребами на рівний доступ до усіх ланок освіти, а також створення якісних умов для реалізації цього права.

Мета статті. Стаття присвячена теоретичному аналізу поняття «інклюзивна освіта» як соціально-педагогічному феномену.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань на різних етапах наукового пошуку використовувалися теоретичні методи дослідження: ретроспективно-порівняльний аналіз філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури, дисертаційних праць із метою з'ясування стану розробленості досліджуваної проблеми; систематизація, синтез, узагальнення.

Викладення основного матеріалу. Сьогодні освітні послуги дітям з особливими освітніми потребами здебільшого надаються в закладах інтернатного типу, що призводить до зниження їх соціальної компетенції та дезадаптації у соціумі. Нові підходи до вирішення нагальних проблем у навчанні і вихованні дітей з особливими освітніми потребами тісно пов'язані зі зміною концептуальної моделі освіти, що базується на феномені психофізичної неповносправності.

Ситуація, яка утворилася в галузі сучасної освіти, свідчить про впровадження гуманістичних, демократичних і аксіологічних основ в навчально-виховний процес. Як результат – будь-які форми нетиповості (належність до етнічної, мовленнєвої, культурної, релігійної меншин, обдарованість, психофізичні порушення, інвалідність тощо) не розглядаються як природна умова співіснування різних людей, а нерідко призводять до соціальної депривації та ізоляції дітей, які за будь-якими ознаками відрізняються від більшості своїх однолітків.

Останнім часом пропонуються різні інноваційні підходи до навчання і виховання дітей з особливими потребами, одним з яких є інклюзивна освіта, заснована на ідеях інклюзії (включення) дітей з особливими освітніми потребами до масових навчальних закладів.

Інклюзивна освіта передбачає доступне для усіх якісне навчання, виховання, розвиток і задоволення індивідуальних освітніх потреб. Передусім, це пов'язано з тим, що в усталеній системі спеціальної (корекційної) освіти з досконало відпрацьованими методиками навчання дітей з особливостями у психофізичному розвитку досить слабо розвинута їх соціальна адаптація в сучасне суспільство – дитина з особливими потребами знаходиться в ізоляції від соціуму. Безумовно, в масових навчальних закладах адаптація дітей з особливими освітніми потребами до дорослого життя відбувається значно краще, аніж у спеціальних. Очевидною стає різниця у набутті соціального досвіду.

В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, яка забезпечує рівне ставлення до усіх людей, але створює особливі умови для дітей, які мають особливі освітні потреби. Досвід засвідчує, що будь-яка класична освітня система втрачає частину дітей, оскільки вона неспроможна і не готова задовільними індивідуальні потреби таких дітей у навчанні. Це співвідношення складає близько 12,2 % від загальної кількості дітей у країні і, таким чином, «втрачені» діти стають ізольованими і виключаються із загальної системи. Необхідно розуміти, що не діти зазнають невдач, а сама система, виключаючи їх. Інклюзивна ж освіта може підтримати таких дітей у навчанні і досягненні успіху, що дасть шанси і можливості для поліпшення життя.

Інклюзивна освіта прагне розвинути методологію, спрямовану на дітей, і визнає, що усі діти – індивідууми з різними потребами у навчанні. Інклюзивна освіта прагне розробити стратегію викладання і навчання, яка буде більш гнучкою для задоволення різних потреб у навчанні. Якщо навчання стане більш ефективним внаслідок впливу інклюзивних інновацій, то виграють усі діти, а не тільки діти з особливими потребами. Навчання в інклюзивних школах дозволяє дітям набути знань і соціального досвіду, що призведе до зменшення дискримінації, оскільки діти, навчаючись спілкуватися один з одним, навчаються розпізнавати і приймати різні відмінності. Розуміння цього важливо закладати з раннього дитинства, адже люди з обмеженими можливостями, крім самих цих можливостей нічим не відрізняються.

Водночас, для дітей з особливими потребами інклюзивна освіта стає надзвичайним стрибком. Вони починають тягнутися до здорових дітей і рівнятися на них. Вони бачать, що їх приймають, не відкидають, не дивляться скося, а заохочують і підтримують, що в них переважає особистість, а не їх недуг. І це допомагає вірити в власні можливості. В інклюзивних класах діє закон компенсації, про який Л. Виготський писав як про «закон перетворення мінусу дефекту на плюс компенсації» [1]. Саме тому Л. Виготський пропонував включати дітей в різноманітні соціальні стосунки, активне спілкування, загальнокорисну діяльність на основі компенсаторних можливостей.

Інклюзія – це не просто проект "доброї волі". Інклюзія – це підхід і філософія, яка передбачає, що всі учні (і з особливими потребами, і без них) отримують більше можливостей як в соціальному плані, так і в навчанні. Інклюзія – не означає просто зібрати усіх дітей разом, а навпаки, вона сприяє тому, щоб кожен учень відчував себе прийнятним, щоб його здібності і потреби враховувались і були оцінені. Інклюзія – це підхід, при якому враховується різноманітність учнів, при якому навчальні плани і цілі підлаштовуються під їх здібності і потреби. У цьому процесі важлива роль вчителів і спеціальних педагогів, які привносять свій досвід і знання для того, щоб кожна дитина могла вчитися з найбільшою для себе користю [4].

Сама ідея інклюзії базується на тому, що життя і побут людей з обмеженими можливостями мають бути найбільш наближеними до умов і стилю життя суспільства, в якому вони перебувають. Стосовно дітей з особливими освітніми потребами це означає, що вони мають право задовольняти свої потреби так як і всі інші члени суспільства; в сім'ї створюються найкращі умови, а обов'язок місцевої влади – надавати можливості для виховання таких дітей вдома; навчатися можуть практично всі діти, незалежно від наявних порушень [3].

С. Хакіннен, педагог фінського Університету прикладних наук, зазначає: «Інклюзивність – це те, що проходить через все суспільство. Хочеться вірити, що людина з

обмеженими можливостями може бути включена в суспільство упродовж свого життя, не тільки у віці школяра, а й у дитячому садку, і коли ця людина працює, відпочиває, коли вона спілкується як член соціуму. Але для цього потрібно, щоб суспільство думало і діяло з позицій інклюзивності. Змінити менталітет усього суспільства відразу не можливо. Інклюзивна система відіграє роль, насамперед, навчання нових поколінь для таких змін» [5].

Багато дітей з відхиленнями у психофізичному розвитку, незважаючи на зусилля сім'ї, фахівців, суспільства їх навчити і виховати, ставши дорослими, все-таки виявляються невідповідними до включення у соціально-економічне життя. Разом з тим результати досліджень і практика свідчать про те, що будь-яка людина, яка має певні особливі потреби, може за відповідних умов стати повноцінним членом соціуму і визнаною особистістю, розвиватися духовно і забезпечувати себе в матеріальному відношенні, задовольняти усі свої потреби і бути корисним суспільству.

В останні роки в нашій країні все більш помітним стає прагнення до реалізації прав дітей з особливими потребами на якісну освіту. На державному рівні прийнято відповідні законодавчі акти. Активізувався процес підготовки фахівців, які могли б поставити навчання дітей з обмеженими психофізичними можливостями на новий рівень.

Разом з тим, інклюзивна освіта вимагає системного підходу при розв'язанні проблем інтеграції, тобто прийняття до уваги і приведення у відповідність на державному і регіональному рівнях усіх освітніх, соціальних, нормативно-правових, економічних підсистем, які прямо чи опосередковано пов'язані з інтеграційними процесами.

В Україні упродовж кількох десятиліть інклюзивні інновації реалізуються переважно шляхом екстраполяції, тобто дослідним перенесенням і адаптуванням до вітчизняних умов, модифікацій окремих зарубіжних підходів. Така діяльність ініціюється і проводиться переважно представниками системи спеціальної освіти, іноді за рахунок зарубіжної благодійності, у той час як масова освіта продовжує перебувати в незмінних умовах. Впровадження інклюзії в систему масової школи не може бути безболісним чи байдужим для самої системи.

Спроби об'єднання двох систем, які окремо розвивалися упродовж тривалого часу, – спеціальної освіти на основі традиційних медичних класифікацій з одного боку, і, з другого – масової освіти з її консервативною концепцією, орієнтованою на успішність порівняно однорідних навчальних груп, породжують в реальності значні труднощі для реалізації ідей інклюзивного навчання.

Навчальна концепція інклюзивної освіти базується на знанні природи дитини в конкретному середовищі. Повністю інклюзивна освіта не є альтернативою спеціальній освіті. Вона значно розширює його можливості. Тобто, інклюзивна освіта передбачає створення такого освітнього середовища, яке відповідало б потребам і здібностям кожної дитини, незалежно від особливостей психофізичного розвитку. Загальноосвітні заклади повинні працювати в тісному зв'язку зі спеціальними та використовувати випробувані методи роботи з дітьми з особливими потребами, залучати спеціальних педагогів з багаторічним досвідом до роботи з цією категорією дітей. Зокрема, освітні установи повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання з використанням існуючих ресурсів, партнерських відносин з спільнотою, для задоволення індивідуальних потреб дітей, які потребують корекції фізичного і психічного розвитку [2].

Висновок. Інклюзивна освіта – це перший крок на шляху створення доступного суспільного середовища, робочих місць для людей з обмеженими можливостями, на шляху розвитку і виховання гармонійного, дружнього, чуйного покоління. Очевидно, що інклюзивна освіта – це довготривала перспектива, яка упродовж кількох поколінь покликана зламати ексклюзивні устої і сформувані нове цивілізоване, гуманне суспільство.

Перспективи використання результатів дослідження. Результати теоретичного аналізу сутності поняття «інклюзивна освіта» у світлі впровадження інклюзивного навчання в Україні, потребує подальшого дослідження ключових дефініцій, їх взаємозв'язку та наступності.

Література:

1. Выготский Л. С. Основы дефектологии / Л. С. Выготский. – СПб : «Лань», 2003. – 656 с.
2. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : [монографія] / А. А. Колупаєва. – К. : Самміт-Книга, 2009. – 272 с.
3. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : навчально-методичний посібник у 9 книгах. Книга 1. Інклюзивна освіта: вибір батьків/ за заг. ред. Колупаєвої А.А. – К. : ТОВ ВПЦ «Літопис- ХХ» – 2010. – 70 с.
4. Мифы об инклюзивных школах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kelechek.kg/ru/professionals/mify_inklusivnyh_shkolah>.
5. Инклюзивное сознание [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.cablook.com/mixlook/inklyuzivnoe-soznanie>>.

УДК 378:001.891

Мартинчук О.В.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО ТЕЗАУРУСУ

У статті розглядається проблема формування наукового тезаурусу інклюзивної освіти. Зроблено спробу розглянути інклюзивну освіту (нову педагогічну систему) як соціокультурний феномен з позиції методології системного підходу. Окреслено потребу у науково-методичному забезпеченні інклюзивної освіти, що сприяло появі інклюзивної педагогіки як нової вітчизняної педагогічної галузі знань. Визначено сутність, об'єкт, предмет, мету і завдання інклюзивної педагогіки. Проаналізовано основні поняття: інклюзивне та інтегроване навчання з точки зору їх адекватного тлумачення відповідно до значення усталених понять вітчизняного простору педагогічної науки, подано їх порівняльну характеристику.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивна педагогіка, інклюзивне навчання, методологія системного підходу.

Мартыничук Е.В.

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ФОРМИРОВАНИЕ НАУЧНОГО ТЕЗАУРУСА

В статье рассматривается проблема формирования научного тезауруса инклюзивного образования. Сделана попытка рассмотреть инклюзивное образование (новую педагогическую систему) как социокультурный феномен с позиции методологии системного подхода. Акцентируется внимание на потребности в научно-методическом обеспечении инклюзивного образования, что способствовало появлению инклюзивной педагогики как новой отечественной педагогической отрасли знаний. Определены сущность, объект, предмет, цель и задачи инклюзивной педагогики. Проанализированы основные понятия: инклюзивное и интегрированное обучение с точки зрения их адекватного толкования в соответствии со значением установившихся понятий отечественного пространства педагогической науки, представлена их сравнительная характеристика.

Ключевые слова: инклюзивное образование, инклюзивная педагогика, инклюзивное обучение, методология системного подхода.

Olena Martynchuk

INCLUSIVE EDUCATION: FORMATION OF SCIENTIFIC THESAURUS

The article is devoted to the problem of forming of scientific thesaurus of inclusive education in Ukraine. It is determined that ambiguous interpretation of the content of conceptual apparatus, which serves as the scope of joint education of children with special educational needs with their peers, needs to unify basic terms of inclusive education, because today there is a rather arbitrary of their interpretation, which leads to terminological uncertainty in theory of inclusive pedagogy.